

Howard W. French * - Tầng lớp trung lưu sẽ là thử thách lớn nhất của Tập

Nguồn: Howard W. French, "[China's Restive Middle Class Will Be Xi's Greatest Test Yet](#)," Foreign Policy, 6/12/2022

Biên dịch: Nguyễn Thị Kim Phụng

10/12/2022

Hóa ra, những người thuộc tầng lớp trung lưu không thể chấp nhận những thứ như giám sát xã hội quá sâu và kiểm duyệt tự do ngôn luận cá nhân.

Tháng 9/1966, chỉ vài tháng sau khi Mao Trạch Đông phát động chương trình thanh trừng và lật đổ chính trị đầy bạo lực được biết đến với tên gọi Đại Cách mạng Văn hóa Vô sản, một sinh viên năm cuối chuyên ngành tiếng Đức tại Đại học Ngoại ngữ Bắc Kinh đã viết thư cho nhà lãnh đạo tối cao của đất nước, bày tỏ sự phản đối chiến dịch đàn áp của ông đối với kẻ thù, có thật lẫn tưởng tượng.

“Cách mạng Văn hóa không phải là phong trào quần chúng. Đó là việc một kẻ duy nhất chĩa súng vào đầu mọi người,” Vương Dung Phân (Wang Rongfen) viết, tuyên bố rút

khỏi Đoàn Thanh niên Cộng sản để phản đối, một hành động gần như chưa từng có tiền lệ vào thời của cô. “Là một thành viên của Đảng Cộng sản, xin hãy suy nghĩ về những gì ông đang làm.”

Biết chắc rằng lời kêu gọi của mình sẽ không được đón nhận, Vương đã tiến thêm một bước nữa để bày tỏ sự bất đồng. Cô đi bộ đến một hiệu thuốc gần nhà, mua thuốc trừ sâu loại mạnh, nốc cạn 4 chai rồi đến nằm trước cửa Đại sứ quán Liên Xô để chờ chết. Bức thư tuyệt mệnh mà cô để lại trong túi cho cả thế giới cùng xem viết rằng: “Tổ quốc tội nghiệp của tôi, sao lại ra nông nổi này?”

Thay vì qua đời, Vương, người mà tôi từng phỏng vấn vào năm 2006 khi bà sống lưu vong ở Đức, đã được cứu sống và sau đó phải ngồi tù hơn 12 năm. Vào đầu năm 1979, hai người phụ nữ xuất hiện không báo trước ở nơi cô bị giam giữ và thông báo rằng bản án của cô đã bị hủy.

Khi Vương còn là sinh viên dưới thời Mao, các cuộc biểu tình chống lại lãnh đạo và định hướng chính trị của đất nước là cực kỳ hiếm và cực kỳ nguy hiểm. Nhưng vào khoảng thời gian cô được trả tự do, điều đó đã thay đổi. Sự trở lại của Đặng Tiểu Bình sau nhiều năm thất sủng, và việc ông lên nắm quyền với tư cách là người kế vị Mao vào năm 1978, đã được thúc đẩy bởi các cuộc biểu tình bất thường.

Cuộc biểu tình đầu tiên diễn ra vào đầu năm 1976, sau cái chết của Chu Ân Lai, một trong những cộng sự lâu năm nhất của Mao. Vào thời điểm đó, công chúng Trung Quốc đã vô cùng mệt mỏi với Cách mạng Văn hóa. Nhiều khả năng là để bảo vệ địa vị của mình, Mao đã ra lệnh tổ chức lễ tang cho Chu trong âm thầm. Điều này khiến nhiều người ở Bắc Kinh tức giận, họ đã tập trung rất đông ở Quảng trường Thiên An Môn để tưởng niệm vị thủ tướng được đánh giá là kiên định và ôn hòa, một số người thậm chí

còn đặt những chiếc bình nhỏ ở quảng trường. Hành động này là biểu trưng cho sự ủng hộ của họ dành cho một trong những người được Chu bảo trợ, Đặng Tiểu Bình – tên gọi có nghĩa là chiếc bình nhỏ. Họ mong muốn Đặng sẽ điều hành đất nước thay Mao, người có sức khỏe đã suy yếu rõ rệt.

Trong ngắn hạn, hành động công dân tự phát này đã phản tác dụng. Sau khi buổi lễ tưởng niệm Chu hóa thành cuộc đụng độ nghiêm trọng với lực lượng an ninh – như một dấu hiệu báo trước kết cục của các cuộc biểu tình tại Quảng trường Thiên An Môn 13 năm sau đó, khi mà hàng trăm người biểu tình Trung Quốc bị giết hại – Đặng đã bị nhóm cầm quyền trong những tháng cuối đời của Mao tước bỏ tất cả các chức vụ còn lại của mình.

Tuy nhiên, một hình thức hoạt động dân sự khác, diễn ra không lâu sau đó, đã giúp Đặng trở lại và trở thành nhà lãnh đạo đất nước. Cuối năm 1978, trong một cuộc tranh luận hiểm hoi về việc đất nước nên đi theo hướng nào, cư dân Bắc Kinh đã bắt đầu treo các áp phích viết tay tại một nơi được gọi là Bức tường Dân chủ. Dù phạm vi ý thức hệ của những áp phích này là rất rộng, nhưng hầu hết chúng đều chỉ trích sự kiểm soát thái quá dưới thời Mao, và nhiều trong số chúng yêu cầu tôn trọng “Bốn Quyền Tự do,” trong đó có quyền tự do ngôn luận và tự do tranh luận.

Đặng rất khuyến khích kiểu tranh luận này bởi vì nó giúp làm suy yếu đối thủ của ông, trong cuộc tranh giành quyền lực với người kế vị được Mao chỉ định, Hoa Quốc Phong, người có khẩu hiệu nổi tiếng nhất tuyên bố rằng ông sẽ làm bất cứ điều gì Mao sẽ làm để cai trị đất nước. Tuy nhiên, sau khi giành chiến thắng, Đặng lại cho đánh sập Bức tường Dân chủ. Và vào năm 1979, năm mà Vương Dung Phân được trả tự do, nhà hoạt động nổi tiếng Ngụy Kinh Sinh (Wei Jingsheng) – người mạnh dạn kêu gọi dân chủ hóa

như quyền tự do thứ năm cho người Trung Quốc, đồng thời tố cáo Đặng là một nhà độc tài – đã bị bắt và bị giam giữ như một tù nhân chính trị cho đến năm 1993.

Trong một trong những đoạn nổi tiếng nhất trong bài luận của mình, Ngụy viết: “Chúng ta không cần các vị thần hay hoàng đế, cũng không tin vào bất kỳ đấng cứu tinh nào... Chúng ta không muốn trở thành công cụ cho những kẻ độc tài với tham vọng cá nhân trong tiến trình hiện đại hóa. Chúng ta muốn hiện đại hóa cuộc sống của người dân. Dân chủ, tự do, và hạnh phúc cho tất cả mọi người là mục tiêu duy nhất của chúng ta.”

Trong những năm tiếp theo – rất lâu trước khi xảy ra vụ thảm sát sinh viên, công nhân, và những người ngoài cuộc vô tội tại Thiên An Môn năm 1989 – giữa bối cảnh sục sôi mà phần lớn người nước ngoài đã lãng quên, còn hầu hết giới trẻ Trung Quốc ngày nay không biết đến, Bắc Kinh và nhiều nơi khác ở Trung Quốc đã chứng kiến hết làn sóng biểu tình chính trị này đến làn sóng biểu tình chính trị khác. Nhưng ngay cả Thảm sát Thiên An Môn cũng không ngăn được sự kích động của người dân. Thật vậy, một trong những sự kiện phản đối lớn nhất trong lịch sử Trung Quốc xảy ra vào năm 1999, khi nhóm Pháp Luân Công phản ứng trước việc bị Chủ tịch lúc bấy giờ là Giang Trạch Dân ra lệnh cấm bằng cách phát động một phong trào phản kháng kéo dài hơn một năm và dẫn đến vô số cuộc biểu tình trên khắp Trung Quốc.

Câu chuyện lịch sử này đáng được nhắc lại vào lúc này, vì các sự kiện đáng chú ý đã xảy ra ở Trung Quốc vào tuần trước, khi người dân ở Bắc Kinh và nhiều vùng khác đã xuống đường để phản đối chính sách phong tỏa COVID-19 cực kỳ hà khắc của chính phủ, và đôi khi còn đề lên án Chủ tịch Tập Cận Bình và chủ nghĩa độc tài cứng rắn của ông.

Trong giai đoạn đỉnh điểm của các sự kiện tuần trước, và cả sau đó, nhiều người đã tham gia vào một loại “trò chơi kỳ vọng,” đánh giá khả năng làn sóng biểu tình có thể

đe dọa quyền lực vừa được củng cố của Tập Cận Bình, hoặc có thể phát động bất kỳ biến động chính trị nào khác ở Trung Quốc. Mặt trái của những câu hỏi này là, như hầu hết các nhà quan sát cuối cùng đã thừa nhận, nhà nước Trung Quốc có các phương tiện – về chính sách, giám sát video và kỹ thuật số, tuyên truyền, và các phương pháp khác – để ngăn cản việc kéo dài các thách thức đối với chính quyền và đối với uy tín đột ngột giảm sút của Tập.

Tuy nhiên, theo nhiều cách, đây đều là những câu hỏi sai. Có một sợi dây nối dài từ hành động táo bạo, mang tính cá nhân của cô sinh viên bất đồng chính kiến Vương Dung Phân trong thập niên 1960 đến nay. Khi viết thư tố cáo các phương pháp của Mao, Vương đã ở vào cảnh đơn độc và bị cô lập như một nguyên tử trôi nổi trong đại dương rộng lớn. Không chỉ vì cô không có các công cụ công nghệ quen thuộc ngày nay, như mạng xã hội và những thứ tương tự, để kết nối với những người khác. Mà còn bởi vì Trung Quốc thời bấy giờ chỉ mới có một tầng lớp trung lưu hiện đại nhỏ bé, tầng lớp vốn là điều kiện thiết yếu của bất kỳ phong trào xã hội gắn kết nào nhằm thể hiện ý kiến của những người bị trị, hạn chế quyền lực độc đoán của kẻ cai trị, và thể chế hóa một biện pháp dân chủ. Giai đoạn đầu trong thời kỳ cầm quyền của Mao đã được dành riêng cho một loại đấu tranh giai cấp nhằm loại bỏ tận gốc tầng lớp trung lưu cũ, tầng lớp mà ông lên án là tư sản, và do đó là kẻ thù giai cấp không thể thay đổi của cuộc cách mạng và chế độ độc tài của ông.

Vào thời điểm Đặng lên nắm quyền, đã chẳng còn dấu tích nào của tầng lớp trung lưu kinh tế. Hãy nhìn vào những bức ảnh thời đó, điều dễ thấy nhất là gần như tất cả mọi người đều ăn mặc giống hệt nhau, với cùng một kiểu tóc khiêm tốn, thẳng và đen. Việc xóa bỏ các tầng lớp xã hội, và kéo theo đó là sự tuân phục về chính trị và văn hóa, đã

được hoàn thành sau nhiều năm tự cung tự cấp về kinh tế, nhiều cuộc chiến chống lại sở hữu tư nhân và doanh nghiệp, và nhiều lần đấu tranh giai cấp – tên gọi mà Trung Quốc đặt cho những làn sóng tuyên truyền và đàn áp không ngừng chống lại những ai được xem là kẻ thù giai cấp.

Chính sự tuyệt vọng đã khiến hàng chục ngàn người biến lễ tưởng niệm Chu Ân Lai thành một cuộc biểu tình chính trị. Người dân Trung Quốc khao khát những điều rất đơn giản: một cuộc sống ổn định và dễ đoán một cách tương đối, và một nền kinh tế tăng trưởng trở lại để giúp họ thoát khỏi đói nghèo. Tuy nhiên, ngoài những mong muốn cơ bản này, nếu không có tầng lớp trung lưu, thì xã hội không thể đồng lòng hướng đến bất kỳ mục đích chung nào – theo lối nói của người Trung Quốc, là xã hội “rời rạc như cát.”

Tuy nhiên, kể từ những năm 1980, Trung Quốc đã đi theo một hướng rất khác, trải qua sự thay đổi nhanh chóng. Không phải ngẫu nhiên mà các cuộc biểu tình nổi tiếng trong thập niên này, bao gồm cả các cuộc biểu tình đòi dân chủ mà đỉnh điểm là Thảm sát Thiên An Môn, lại diễn ra vào thời điểm Trung Quốc đang nhanh chóng mở cửa với thế giới, tư nhân hóa các doanh nghiệp, và bắt đầu phát triển mạnh mẽ. Đó là lý do tại sao Đảng công khai chống lại “sự ô nhiễm tinh thần” từ thế giới bên ngoài, khi ông muốn dòng vốn và công nghệ từ nước ngoài đổ vào, nhưng lại không muốn bị ảnh hưởng bởi điều mà ông coi là những ý tưởng nguy hiểm – chẳng hạn như dân chủ – mà ông hay so sánh với “ruồi.”

Dù các cuộc biểu tình ở Thiên An Môn năm 1989 vẫn còn để lại ấn tượng rất rõ, nhưng các yêu cầu thay đổi hệ thống của sinh viên và công nhân Trung Quốc cuối cùng vẫn thực sự mang tính tự hạn chế bởi Đảng Cộng sản sẽ quyết định đàn áp biểu tình bằng

bạo lực. Nguyên nhân là vì tầng lớp trung lưu Trung Quốc vẫn còn phôi thai, một tầng lớp không đủ sâu rộng, vững chắc, hoặc gắn kết để trở thành phương tiện cho một phong trào cải cách khả thi.

Khoảng thời gian hơn 20 năm từ giữa những năm 1990 cho đến nay là thời điểm có sự chấp nhận rộng rãi ở Trung Quốc đối với một kế ước xã hội ngầm. Hãy đứng ngoài chính trị, và Đảng Cộng sản sẽ cho bạn cơ hội để được làm giàu và thỏa mãn bản thân. Khi mà gần như mọi con thuyền đều được dâng lên cao, và thường là lên rất nhanh, hệ quả tất yếu là nếu bạn không tìm được bến đỗ tốt hơn cho cuộc đời mình, thì lỗi là ở chính bạn.

Điều này đưa chúng ta đến thời điểm hiện tại, đến với một trật tự cũ đang bị phá vỡ. Các cuộc biểu tình gần đây ở Trung Quốc đã bị nhiều người hiểu lầm hoặc đơn giản hóa là do dân chúng đã quá mệt mỏi với những hạn chế ngặt ngát liên quan đến các chính sách zero-covid hà khắc của Tập Cận Bình. Đúng là có sự mệt mỏi, và cả sự phẫn nộ trước cái chết của 10 người trong một tòa nhà chung cư ở tây bắc Trung Quốc mà công chúng tin rằng đã không thể chạy trốn, hoặc không được giải cứu đủ nhanh do lệnh phong tỏa. Tuy nhiên, vấn đề lớn hơn làm nền tảng cho cuộc khủng hoảng gần đây và sẽ đánh dấu một giai đoạn mới mang tính quyết định trong chính trị Trung Quốc trong những năm tới là sự phát triển của tầng lớp trung lưu, mà theo con số thống kê chính thức của chính phủ Trung Quốc là 400 triệu người.

Ấm ảnh về an ninh và kiểm soát, Tập đã coi 10 năm cầm quyền đầu tiên của mình như một chiến dịch mở rộng nhằm xâm nhập ngày càng sâu hơn vào cuộc sống của người dân, khi các hệ thống giám sát xã hội, kiểm duyệt phát ngôn cá nhân, và hạn chế di chuyển trong đại dịch đã được củng cố vững chắc. Như nhiều xã hội đã chứng kiến, hóa

ra những người thuộc tầng lớp trung lưu chỉ có sự kiên nhẫn hạn chế đối với loại kiểm soát như vậy, ngay cả trong trường hợp có liên quan đến sức khỏe.

Bên cạnh nguyên nhân bất mãn này, còn có một nguyên nhân thậm chí còn mạnh mẽ hơn: Triển vọng tăng trưởng nhanh chóng không giới hạn và những con thuyền đang cao mà nó tạo ra cho hai thế hệ người Trung Quốc đã kết thúc. Ngay cả những người trẻ tuổi được giáo dục tốt cũng gặp khó khăn hơn rất nhiều so với những người đi trước trong việc tìm kiếm công việc ổn định, được trả lương cao. Chủ nghĩa bi quan đang lan tràn, và trong bối cảnh kinh tế sụt giảm dài hạn và khủng hoảng nhân khẩu học nghiêm trọng đang bắt đầu, tương lai bất định đã xuất hiện trong tâm trí mọi người.

Bản năng của Tập Cận Bình – thúc đẩy nhà nước cảnh sát và xâm nhập sâu hơn bao giờ hết vào cuộc sống của những công dân Trung Quốc, những người giống như tầng lớp trung lưu ở hầu hết mọi nơi, ưa thích những thứ như quyền riêng tư, quyền tự quyết cá nhân, muốn có tiếng nói trong cách điều hành đất nước, và quyền tự do hành động – đang đi ngược lại với dòng chảy của lịch sử.

Những thách thức lớn nhất mà nhà lãnh đạo sẽ phải đối mặt trong thời gian nắm quyền còn lại sẽ không đến từ bên ngoài, cho dù đó là sự cạnh tranh hay đối kháng với Mỹ và các nước phương Tây, hay là những ý đồ lật đổ của họ mà các nhà lãnh đạo Trung Quốc kể từ thời Mao luôn cảnh giác.

Nghịch lý thay, thử thách lớn nhất của Tập sẽ là làm thế nào để đối phó với thành quả của những thập niên thành công của xã hội Trung Quốc: tầng lớp trung lưu lớn nhất thế giới, một tầng lớp cuối cùng cũng sẵn sàng tự cất lên tiếng nói của mình.

** Howard W. French là chuyên gia bình luận của Foreign Policy, giáo sư tại Trường Báo chí Sau Đại học thuộc Đại học Columbia, và là phóng viên nước ngoài lâu năm. Cuốn sách mới nhất của ông là “Born in Blackness: Africa, Africans and the Making of the Modern World, 1471 to the Second World War.”*

<https://nghienquocute.org/2022/12/09>